

ارزیابی اثرات اجرای طرح هادی بر کیفیت محیطی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: شهرستان رامیان - دهستان فندرسک شمالی و جنوبی)

حمدالله سجاسی قیداری^۱

چکیده

در مطالعه حاضر تلاش شده تا با بهره‌گیری از مفاهیم نظری به تبیین مفهوم کیفیت محیطی در مناطق روستایی پرداخته و در ادامه از طریق معیارها و شاخص‌های کیفیت محیطی به ارزیابی اثرات اجرای طرح‌های هادی بر روی کیفیت محیطی در مناطق روستایی بپردازد. روش‌شناسی تحقیق از نوع کتابخانه‌ای و تجربی است که با استفاده از مطالعه پیمایشی و تمام شماری ۱۷ روستای دارای طرح هادی در دهستان فندرسک شمالی و جنوبی شهرستان رامیان در قالب ۳۵۹ نمونه سرپرست خانوار انجام شد. نتایج به‌دست آمده نشان داده که بیش‌ترین اثرات اجرای طرح‌های هادی روستایی در مؤلفه‌های سه گانه کیفیت محیطی روستاها، مربوط به مؤلفه فرمی ۰/۴۳۸ بوده و کم‌ترین آن مربوط به مؤلفه کارکردی ۰/۲۸۸ می‌باشد. لذا می‌توان استدلال کرد که طرح‌های هادی عمدتاً با رویکرد فرمی انجام شده و اثرگذاری شکلی آن بیش‌تر از اثرات و تغییرات کارکردی در روستاها می‌باشد.

واژگان کلیدی: ارزیابی، کیفیت محیطی، طرح هادی، مناطق روستایی، دهستان فندرسک شمالی و جنوبی.

مقدمه

در دهه‌های اخیر با توجه به اهمیت توجه به روستاییان در فرآیند برنامه‌ریزی کلان از یکسو و افزایش آسیب‌های ناشی از مخاطرات طبیعی از سوی دیگر زمینه ساز توجه به برنامه‌ریزی کالبدی در سکونتگاه‌های روستایی کشور شد. با وجود انجام فعالیت‌های برنامه‌ریزی در قابل طرح هادی روستایی و سایر طرح‌ها مانند بافت‌های فرسوده، بافت‌های باارزش و...، مطالعات صورت گرفته در ارتباط با آسیب‌شناسی توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی، در اغلب موارد از وجود تفاوت در برخی وجوه کیفی سکونت و زیست در ارتباط با بعد کمیتی و موفقیت‌آمیز طرح‌های هادی خبر می‌دهد (مظفر و همکاران، ۱۳۸۷) (محمدی یگانه و همکاران، ۱۳۹۱). در این شرایط توجه به افزایش سطح کیفیت سکونتگاه‌های روستاییان به عنوان دغدغه اصلی برنامه‌ریزان و مدیران می‌باشد. در چنین بستر و زمینه‌ای رویکرد سنجش کیفیت محیط در مناطق روستایی می‌تواند به‌عنوان رهیافتی مناسب برای شناخت و درک تفاوت‌ها و ناتعادلی‌های کیفیت محیط زندگی روستایی در جهت دستیابی به هدف زندگی مطلوب روستایی باشد تا از این طریق بتوان گام موثری در دستیابی به توسعه پایدار، پایدارسازی جمعیت روستایی، افزایش کیفیت زندگی و ... تلاش کرد. لذا اهداف اصلی رویکرد کیفیت محیطی را می‌توان در دو محور تحلیل و ارزیابی شرایط کالبدی محیط سکونت و تصورات ذهنی روستاییان از وضعیت کیفی محیط زندگی خویش تبیین و تعریف می‌شود. بدیهی است در چارچوب هدف‌گذاری یاد شده شکل آرمانی زندگی در محیط‌های مسکونی باتلاقی دو غایت شرایط مطلوب کالبدی/محیطی و برداشت مثبت نسبت به جوانب عینی و قابل مشاهده محیط تحقق پیدا می‌کند. در طول چند دهه گذشته دستیابی به شرایط مطلوب کالبدی/محیطی از طریق اجرای طرح‌های متعدد در محیط‌های روستایی دنبال شده است که یکی از مهم‌ترین و کلیدی‌ترین آن‌ها طرح‌های هادی روستایی می‌باشد. اجرای طرح‌های هادی در روستاها با هدف بهبود کیفیت محیط زندگی روستاییان بوده که عمدتاً با محوریت توسعه کالبدی بوده است. با وجود این تاکنون مطالعات صورت گرفته (تقی‌لو و همکاران، ۱۳۸۸) (مظفر و همکاران، ۱۳۸۷) (محمدی یگانه و همکاران، ۱۳۹۱) در

ارتباط با طرح‌های هادی و اثرات آن‌ها، از جنبه‌های گوناگون به ارزیابی اثرات توسعه‌ای این طرح‌ها در مناطق روستایی پرداخته شده است؛ این درحالی است که با وجود محوریت کالبدی طرح‌های هادی روستایی، کم‌تر به جنبه‌های تأثیرگذاری طرح‌های هادی بر کیفیت محیطی پرداخته شده است. به عبارت دیگر کیفیت در طرح‌های هادی فدای کمیت‌هایی مانند تعریض معابر، بازسازی واحدهای مسکونی، جدول کشی و ... شده است (عظیمی و جمشیدیان، ۱۳۸۴: ۳۳). بر این اساس هدف کلیدی تحقیق این است که با اجرای طرح‌های هادی روستایی به عنوان سند توسعه کالبدی روستاها تا چه میزان منجر به بهبود کیفیت محیطی در روستاهای دهستان فندرسک شمالی و جنوبی شده است؟

چارچوب نظری

کیفیت محیط یک مفهوم چندبعدی است که با مفاهیمی همچون کیفیت زندگی، کیفیت مکان، ادراک و رضایت‌مندی و قابلیت زندگی اشتراکاتی دارند (لنگ، ۱۳۸۱، ۸۵) به طوری که در بسیاری موارد به عنوان معانی مشابه در نظر گرفته می‌شوند (Van Kamp et al, 2003: 6) (پاکزاد، ۱۳۸۱: ۱۰۳). بنابراین کیفیت محیط شامل ترکیبی از ادراکات ذهنی، ویژگی‌ها و ارزش‌هایی است که در میان افراد، گروه‌ها و جوامع متفاوت است (porteous, 1971). بر این اساس کیفیت محیطی در مناطق روستایی علاوه بر کیفیت کالبدی مرتبط با کیفیت زندگی روستایی و کیفیت محیط زیست روستایی نیز می‌باشد که درهم‌تنیدگی مجموعه این شرایط شکل‌دهنده کیفیت محیط برای روستاییان می‌باشد. بر این اساس رویکرد توسعه فضایی - کالبدی روستا، رویکرد غالب در برنامه‌های توسعه دولت‌ها در بعد از انقلاب اسلامی بوده است. این رویکرد ساخت فیزیکی و کالبدی روستاها را متناسب با شرایط تحول و توسعه جامعه روستایی نمی‌داند و لازمه تحول و توسعه روستایی را تحول در ساختار کالبدی و فیزیکی آن می‌داند (جمعه‌پور، ۱۳۸۴: ۱۵۸) که در ایران از طریق اجرای طرح‌های هادی روستایی دنبال می‌شود.

طرح هادی، راهنمای مصوبی برای هدایت عملیات سازندگی و آبادانی در روستاها، آگاهی از وضعیت فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی آن است (شهبازی، ۱۳۸۹: ۲۲۵). در واقع

طرح هادی طرحی است که ضمن ساماندهی و اصلاح بافت موجود، میزان و مکان گسترش آتی و نحوه استفاده از زمین برای عملکردهای مختلف بر حسب مورد در قالب مصوبات طرح‌های ساماندهی فضا و سکونتگاه‌های روستایی یا طرح‌های جامع ناحیه‌ای تعیین می‌نماید (غفاری و همکاران، ۱۳۹۰). بعضی از اهداف طرح هادی روستایی عبارتند از: فراهم آوردن زمینه‌های لازم برای بهبود محیط سکونتگاه و ایجاد خدمات زیستی، محیطی و عمومی؛ هدایت توسعه کالبدی روستاها، فراهم آوردن زمینه‌های عمران و توسعه روستا و تأمین عادلانه امکانات، با توجه به شرایط فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و با عنایت به طرح‌های بالادست، نظیر طرح ساماندهی و طرح جامع شهرستان (سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌ها، ۱۳۸۷: ۵۷۸). در همین راستا تهیه و اجرای طرح‌های هادی روستایی جهت بهبود کیفیت محیط زندگی ساکنان نواحی روستایی در دستور کار بنیاد مسکن انقلاب اسلامی قرار گرفت (عزیزیور و همکاران، ۱۳۹۰: ۸۳). اما با توجه به اینکه کیفیت محیطی زندگی مردم و مکان‌های روستایی به عوامل زیادی وابسته است. لذا عواملی مانند مقیاس کوچک و تراکم کم سکونتگاه‌های روستایی، کاهش اشتغال و درآمد در بخش کشاورزی، فاصله زیاد و انزوای جغرافیایی آن‌ها، راه‌های ارتباطی و شبکه حمل و نقل نامناسب و ناکارآمد اجرای سیاست‌های لازم برای بهبود کیفیت محیطی در روستاها را پیچیده‌تر می‌کند (رضوانی و منصوریان، ۱۳۸۷: ۴). اما نکته اساسی که در موفق بودن اجرای طرح‌های هادی به‌عنوان یک طرح با محوریت افزایش کیفیت کالبدی، نشان می‌دهد هم‌چنان کالبد روستاها به‌عنوان محیط‌های آسیب‌پذیر در مقابل پدیده‌های طبیعی مانند سیل، و زلزله و ... مطرح بوده و از دغدغه‌های اساسی برنامه‌ریزان می‌باشد. هم‌چنین روستاییان نیز به‌طور مداوم به‌دنبال دستیابی به برخی از خدمات زیرساختی از طریق طرح‌های هادی هستند تا کیفیت محیط زندگی خود را افزایش دهند که نتیجه آن افزایش و ارتقای سطح رضایت‌مندی سکونتی روستاییان می‌تواند باشد.

در بیش‌تر موارد رشد هدایت نشده فیزیکی روستاها به شکل‌گیری چشم‌انداز ناموزونی از عرصه‌های سکونتگاهی انجامیده است که فاقد روابط و پیوندهای مناسب کالبدی- فضایی در درون مناطق روستایی است. فراموش کردن مدیریت کالبدی و فضایی و بی‌توجهی به

نقش کانون‌های روستایی در تحولات اقتصادی و اجتماعی کشور به شکل تغییرات کالبدی نامانوس و نیز درهم‌ریختگی فرهنگی و اجتماعی به همراه ناتوانی در نقش‌پذیری مناسب فضایی و اقتصادی روستاهای کشور انجامیده است (سعیدی، ۱۳۸۳: ۱۶). به طوری که برخی تحقیقات نشان می‌دهد که محرومیت از خدمات محلی اولیه ضروری و نبود شرایط زیست محیطی محل زندگی افراد منجر به افزایش جرم و جنایت و ایجاد آلودگی محیط زیست و کاهش فرصت‌های زندگی بهتر برای انسان شده است (Stafford & Marmot, 2003: 60). این در حالی است که امروزه یکی از مهم‌ترین عناصر ساختاری توسعه سکونتگاه‌های روستایی در جهت حمایت از جامعه هدف روستایی و کاهش آسیب‌پذیری آن‌ها، توجه ویژه به ابعاد کالبدی فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و محیطی انسان روستایی است (سلیمی، ۱۳۸۵) که در کشور ما از طریق اجرای طرح‌های هادی در طول چند دهه گذشته در حال پیگیری بوده است. اما نکته مهم این‌که طرح‌های هادی روستایی تا چه میزان در ارتقای کیفیت محیطی زندگی روستاییان تأثیرگذار بوده در کنار جنبه‌های کمیته آن نکته بسیار مهمی می‌باشد که می‌تواند برنامه‌ریزان را در تداوم موفقیت بیش‌تر در تهیه و اجرای اینگونه طرح‌ها کمک کند.

مؤلفه‌ها و شاخص‌های کیفیت محیطی روستایی

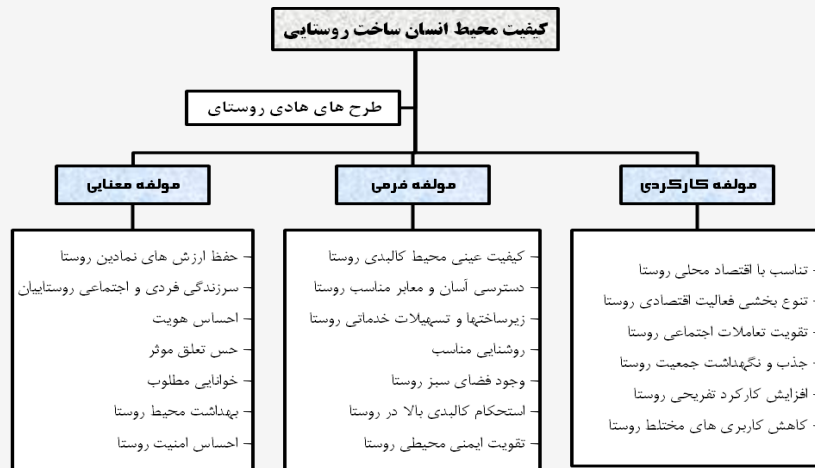
کیفیت محیطی مفهومی نامشخص است و معنی آن بستگی بسیار به بستری دارد که در آن مورد استفاده قرار می‌گیرد. برخلاف پدیده‌های طبیعی مانند اقلیم یا تعداد جمعیت، کیفیت محیطی به گونه‌ای مستقیم قابل مشاهده و اندازه‌گیری با مکان‌های پذیرفته‌شده عموم نیست. به همین دلیل، در مطالعات اخیر، کیفیت محیطی به دو روش اندازه‌گیری می‌شود: در روش اول، برای سنجش کیفیت محیطی، شاخص‌های کمی یا عینی به کار می‌روند که عبارت‌اند از شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی قابل سنجش برای انعکاس میزان تأمین نیازهای انسانی؛ این شاخص‌ها با استفاده از گزارش‌ها و آمارهای رسمی بررسی می‌شوند و وضعیت ظاهری و ملموس شرایط محیط زندگی را نشان می‌دهند. در این روش، از شاخص‌هایی مانند ساختمان‌های فرسوده، ساختمان‌های نوسازی شده، جدول‌کشی و ...

استفاده می‌شود. در روش دوم، شاخص‌های کیفی یا ذهنی قرار دارند که به ارزیابی سطح رضایت افراد و گروه‌ها در رابطه با هر یک از شاخص‌های کیفیت محیطی می‌پردازند. این شاخص‌ها مبتنی بر گزارش شخصی افراد از ادراکات‌شان در مورد جنبه‌های مختلف محیط زندگی است؛ و همچنین، مکمل متغیرهای اجتماعی، اقتصادی و محیطی بوده، ادراکات و ارزشیابی‌های افراد از وضعیت عینی محیط زندگی خود را نمایش می‌دهد. بر این اساس، در ارتباط با ارزیابی کیفیت محیطی در ادبیات علمی جهانی و کشور مطالعات متعددی صورت گرفته است. اما نکته قابل ذکر این‌که اغلب مطالعات صورت گرفته در محیط‌های شهری و با محوریت شهرها انجام گرفته است (رفیعیان و همکاران، ۱۳۹۰: ۴۵) و کم‌تر به کیفیت محیطی در مناطق روستایی پرداخته شده است. در این مطالعات از شاخص‌ها و معیارهای مختلف از منظرهای متفاوتی برای ارزیابی و تحلیل کیفیت محیطی در سکونتگاه‌های شهری استفاده شده است (جدول ۱).

جدول (۱) شاخص‌های تحلیل کیفیت محیط (با اقتباس از: پورمحمدی، ۱۳۸۹)

محقق	شاخص‌ها و معیارها
لینچ	سرزندگی، معنی، تناسب، دسترسی، نظارت و اختیار، کارایی و عدالت
بنتلی و همکاران	نفوذپذیری، گوناگونی، خوانایی، انعطاف‌پذیری، تناسب بصری، غنای حسی، رنگ تعلق
دتر	هویت، تداوم و محصوریت، کیفیت عرصه همگانی، آسانی حرکت، خوانایی، تطابق و تنوع
کرمونا	کیفیت پایداری زیست محیطی، کیفیت منظر، کیفیت دید، کیفیت فرم، کیفیت عرصه همگانی
جیکوبز و اپلبارد	سرزندگی، هویت و کنترل، دسترسی به فرصت‌ها، تخیل و شادی، اصالت و معنا، زندگی اجتماعی
مینو کرمونا	دسترسی، فضای همگانی، ایمنی و امنیت، منظر
کانتر	کالبد، فعالیت و تصورات
گلکار	عملکرد، زیباشناختی و زیست محیطی
رفیعیان و همکاران	کالبد، فعالیت و معنا

به‌طور کلی برآیند مطالعات صورت گرفته، امکان دسته‌بندی معیارهای تأثیرگذار بر روی کیفیت محیط به سه معیار کالبدی، کارکردی و ادراک محیطی را فراهم می‌آورد (رفعیان و همکاران، ۱۳۹۰: ۴۵) مجموع این سه مؤلفه کلیدی شکل‌دهنده کیفیت محیطی در محیط‌های روستایی می‌باشد که می‌تواند در رضایتمندی ساکنان روستایی از محیط زندگی آن‌ها تأثیرگذار باشد (شکل ۱).

شکل (۱) معیارها و شاخص های سنجش کیفیت محیطی در مناطق روستایی

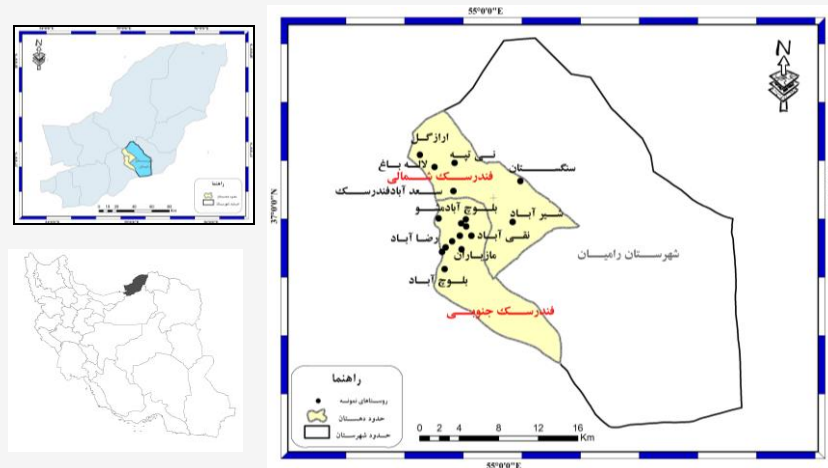
مؤلفه «کارکردی کیفیت» از یکسو در برگیرنده تأمین حرکت و دسترسی سهل و مناسب بوده و از سوی دیگر در برگیرنده عملکردهای دیگری هم‌چون تفریح، فعالیت‌های اقتصادی- اجتماعی در مناطق روستایی می‌گردد. زیرا کالبد فیزیکی روستا علاوه بر محل استراحت و آرامش، محیطی برای انجام بخش قابل توجهی از فعالیت‌های اقتصادی مانند دامداری، انبار و ... است. لذا با توجه به عملکردهای متفاوت در کالبد سکونتگاه‌های روستایی، می‌توان کارکردهای متفاوت اقتصادی نیز از آن را مشاهده کرد که باید در طرح‌های هادی روستایی به آن توجه ویژه گردد تا منجر به گسست عملکردی-کارکردی در محیط‌های روستایی نگردد. بر این اساس مؤلفه کارکردی در سکونتگاه‌های روستایی از طریق

شاخص‌هایی مانند توجه به فضاهای زندگی (مسکن، حیاط، کوچه‌ها و ...)، فضاهای فعالیتی (مانند محل نگهداری دام‌ها، انبارها، پارکینگ و...) و فضاهای تفریحی (پارک‌ها، فضاهای سبز و ...) و فعالیت‌های اجتماعی (محل برگزاری مراسم‌های عمومی و ...) مورد توجه و ارزیابی قرار داد. مؤلفه «معنایی» به دریافت ادراکی، شناختی و ترجیحات محیطی افراد روستایی در قبال فضاهای سکونتگاهی سروکار دارد. به عبارتی دیگر القای احساس مثبت زندگی و سرزنده بودن روستا به‌عنوان حد نهایی معنا می‌باشد که باید ساکنان روستایی به آن دست پیدا کنند تا به‌واسطه آن سطح شاخص‌هایی مانند حس تعلق، احساس هویت و شادکامی و امید در آن‌ها افزایش یابد. بنابراین اجرای طرح‌های هادی علاوه بر اثرات عینی باید بتواند به‌لحاظ معنایی در جذابیت محیطی برای روستاییان نیز اثرگذاری مثبت داشته باشد. مؤلفه «فرمی» تأکید به جنبه‌های کالبدی و زیباشناختی ناشی از اجرای طرح‌های هادی می‌پردازد. زیرا انتظار است طرح‌های هادی با ایجاد تغییرات متناسب با شرایط بومی و محیطی روستاییان، قدرت پذیرندگی محیط‌های روستایی را در بین ساکنان روستا افزایش دهد. این مؤلفه از طریق ارزیابی شاخص‌هایی مانند زیرساخت‌های ایجاد شده، استحکامات کالبدی، تسهیل دسترسی‌ها و ... قابل بررسی می‌باشد.

مواد و روش‌ها

شهرستان رامیان به مرکزیت شهر رامیان، در موقعیت جغرافیایی ۵۵/۹ درجه طول شرقی ۳۷/۱ درجه عرض شمالی با مساحت ۷۸۰/۷۳ کیلومتر مربع یکی از شهرستان‌های ایران در استان گلستان است (شکل ۲).

شکل (۲) روستاهای مورد مطالعه در دهستان فندر سک شمالی و جنوبی شهرستان رامیان

این شهرستان جمعیتی بالغ بر ۹۳۸۴۲ نفر و وسعتی در حدود ۷۸۱ کیلومتر مربع دارد. به لحاظ تقسیم‌بندی سیاسی شهرستان رامیان دارای دو بخش مرکزی رامیان و فندر سک که دارای ۴ شهر رامیان، دلند، خان بیین و تاتار علیا می‌باشد. دهستان‌های شهرستان شامل: دلند، فندر سک جنوبی، فندر سک شمالی و قلعه میران است. دو دهستان فندر سک شمالی و جنوبی در مجموع دارای ۲۲ نقطه روستایی می‌باشند. به دلیل وجود روستاهای پرجمعیت در منطقه، ارائه طرح‌های هادی روستایی به‌عنوان پایه‌ای برای توسعه روستاها مورد توجه دولت و مسئولان بوده که در مجموع در ۱۷ روستایی این دو دهستان طرح هادی به اجرا درآمده است و اجرای این طرح‌ها دارای اثرات متعددی در محیط زندگی روستاییان داشته که برای تقویت آن نیازمند مطالعه می‌باشد.

روش‌شناسی مطالعه از جنبه هدف کاربردی است. تحقیق به‌لحاظ توصیف ویژگی‌های جامعه مورد مطالعه از نوع توصیفی است و به جهت برقراری ارتباط بین طرح‌های هادی روستایی با کیفیت محیطی روستاها از نوع تحلیلی است. در این پژوهش به‌منظور گردآوری اطلاعات از روش‌های اسنادی و کتابخانه‌ای و روش‌های میدانی مشاهده و تکمیل پرسشنامه

بر اساس شاخص‌های استخراج شده در چارچوب نظری، استفاده شد. ابتدا، بدین منظور جهت تدوین ادبیات موضوع از روش اسنادی و کتابخانه‌ای استفاده شده، اطلاعات و داده‌های میدانی نیز در دو سطح جمع‌آوری شده است. در سطح اول داده‌های توصیفی روستاها با مراجعه مستقیم به مرکز آماری و استفاده از آمارنامه‌های شهرستانی و آبادی‌های کشور تهیه شد. سپس در سطح دوم از طریق تدوین پرسشنامه بر اساس شاخص‌های مطرح شده در مطالعه، اطلاعات مربوط به متغیرهای تحقیق تکمیل گردید. در این مطالعه به منظور ساختاربندی و ایجاد درخت ارزش کیفیت محیط در منطقه مورد مطالعه از روش سلسله مراتبی یا درخت مسئله استفاده شد. در این مدل کیفیت محیط در سطح اول درخت ارزش قرار گرفته است. در سطح دوم، کیفیت محیط به سه مؤلفه اصلی کارکردی، فرمی و معنایی تقسیم شده است. در سطح سوم هر کدام از مؤلفه‌ها به جزو شاخص‌های سازنده خودشان تقسیم شده‌اند. در این مدل سطح پایانی درخت ارزش که قابل اندازه‌گیری است، مطرح شده است. شیوه کمی کردن این شاخص‌ها با استفاده از روش مستقیم پرسشنامه بوده است که در آن گویه‌ها سنجش بومی شده‌اند. بر اساس شاخص‌های تحقیق و تبدیل آن‌ها به گویه‌های عملیاتی، پرسشنامه‌ای در سطح خانوار روستایی طراحی و در اختیار جامعه نمونه به صورت تصادفی قرار داده شد که با استفاده از نرم‌افزار SPSS و روش آماره آلفای کرونباخ، اعتبار پرسشنامه به میزان ۷۲٪ به دست آمد. جامعه آماری تحقیق به صورت تمام شماری و شامل روستاییان ۱۷ نقطه روستایی در دهستان فندرسک شمالی و جنوبی شهرستان رامیان می‌باشد که در آن‌ها طرح هادی اجرا شده است (حداقل مدت اجرایی ۴ سال و ۳ ماه و حداکثر آن ۹ سال می‌باشد). برای نمونه‌گیری در منطقه مورد مطالعه از فرمول کوکران با احتمال ۹۵٪ استفاده شد که نتیجه آن برابر با ۳۵۹ خانوار نمونه بود برای توزیع تعداد نمونه‌ها بین روستاهای نمونه به صورت برقراری تناسب عمل شده است. هم‌چنین برای تحلیل داده‌ها نیز از سه روش آماری T تک‌نمونه‌ای، همبستگی پیرسون و رگرسیون چندمتغیره و تحلیل مسیر استفاده شده است.

یافته‌ها و بحث

تحلیل نتایج نشان می‌دهد که در رابطه با اثرات طرح هادی در بین کلیه شاخص‌های مطالعه، بر اساس میانگین حد مطلوبیت عددی ۳ برای آزمون t تک نمونه‌ای، دارای میانگین بالاتری از حد مطلوبیت می‌باشند. سطح معناداری به دست آمده در سطح آلفا ۰/۰۵ نیز نشان می‌دهد همه شاخص‌ها دارای اثرگذاری مثبت و بالایی می‌باشند که نشان‌دهنده اثرات مثبت طرح هادی روستایی در زمینه شاخص‌های مؤلفه فرمی، معنایی و کارکردی می‌باشد (جدول ۲).

جدول (۲) معناداری تفاوت از حد مطلوب مؤلفه فرمی، معنایی و کارکردی اثرات طرح‌های هادی

مطلوبیت عددی مورد آزمون = ۳							
میانگین	آماره آزمون t	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت از حد مطلوب	فاصله اطمینان ۹۵٪		
					پایین تر	بالا تر	
مؤلفه فرمی							
۴/۴۲	۲۹/۱۵۸	۳۵۸	۰/۰۰۰	۲/۶۴۲	۱/۲۶	۱/۶۴	کیفیت عینی محیطی کالبدی
۴/۵۱	۱۷/۷۵۴	۳۵۸	۰/۰۰۰	۲/۳۲۵	۱/۳۴	۱/۷۵	دسترسی آسان و معابر مناسب روستا
۴/۲۱	۱۱/۳۵۸	۳۵۸	۰/۰۰۰	۱/۴۲۸	۰/۲۹	۰/۸۴	زیرساخت‌ها و تسهیلات خدماتی روستا
۴/۳۵	۲۵/۲۵۴	۳۵۸	۰/۰۰۰	۲/۱۵۴	۱/۴۶	۱/۶۴	روشنایی مناسب
۴/۱۴	۳۲/۵۴۲	۳۵۸	۰/۰۰۰	۲/۳۶۵	۱/۳۸	۱/۹۵	برخورداری از فضای سبز روستا
۴/۱۲	۲۴/۱۴۲	۳۵۸	۰/۰۰۰	۲/۲۴۵	۱/۲۱	۱/۷۲	استحکام کالبدی بافت
۳/۹۵	۱۱/۳۲۵	۳۵۸	۰/۰۰۰	۱/۱۲۴	۰/۲۷	۰/۹۱	تقویت ایمنی محیطی روستا
مؤلفه معنایی							
۳/۳۵	۲۶/۳۴۵	۳۵۸	۰/۰۰۰	۰/۳۴۵	۱/۴۲	۲/۴۹	حفظ ارزش‌های نمادین روستا
۳/۲۴	۲۴/۶۲۴	۳۵۸	۰/۰۰۰	۰/۴۲۹	۲/۱۱	۲/۷۵	سرزندگی فردی و

							اجتماعی روستا
۱/۳۱	۰/۶۴	۰/۴۱۲	۰/۰۰۳	۳۵۸	۱۶/۱۷۵	۳/۱۲	احساس هویت
۲/۱۹	۱/۴۹	۰/۹۶۵	۰/۰۰۵	۳۵۸	۱۱/۳۵۲	۳/۳۴	حس تعلق موثر
۱/۸۱	۰/۷۵	۰/۴۶۷	۰/۰۰۰	۳۵۸	۱۷/۶۷۵	۳/۷۵	خوانایی مطلوب
۱/۱۲	۱/۰۱	۱/۶۴۲	۰/۰۰۰	۳۵۸	۲۱/۴۲۶	۳/۹۲	بهداشت محیط روستا
۱/۲۶	۰/۳۸	۰/۸۴۲	۰/۰۰۴	۳۵۸	۸/۷۵۲	۳/۳۴	احساس امنیت روستا
مؤلفه کارکردی							
۰/۲۲	۰/۰۱	۰/۱۴۳	۰/۰۳۲	۳۵۸	۳/۳۵۴	۳/۱۵	تناسب با اقتصاد محلی
۰/۳۶	۰/۱۲	۰/۱۲۴	۰/۰۱۳	۳۵۸	۳/۵۴۲	۳/۱۵	تنوع بخشی فعالیت‌های اقتصادی
۰/۸۴	۰/۳۴	۰/۳۶۱	۰/۰۰۹	۳۵۸	۳/۱۴۵	۳/۱۲	تقویت تعاملات اجتماعی
۰/۹۲	۰/۳۹	۰/۳۵۷	۰/۰۰۰	۳۵۸	۳/۳۵۱	۳/۴۶	جذب و نگهداشت جمعیت
۰/۸۲	۰/۳۴	۰/۳۱۴	۰/۰۰۰	۳۵۸	۴/۲۲۰	۳/۴۱	افزایش کارکرد تفریحی
۰/۶۲	۰/۰۷	۰/۳۲۸	۰/۰۰۳	۳۵۸	۳/۴۲۱	۳/۳۸	کاهش کاربری‌های مختلط

نتایج آزمون نشان می‌دهد که هر سه مؤلفه فرمی، معنایی و کارکردی دارای امتیاز میانگینی بالاتر از میانگین حد مطلوبیت بوده و با توجه به سطح معناداری به دست آمده که زیر آلفا ۰/۰۵ است، دارای طرح‌های هادی اثرات مثبت بر روی مؤلفه‌های کیفیت محیطی می‌باشد. بر این اساس، نتایج به دست آمده نشان‌دهنده این نکته می‌باشد که اثرات طرح‌های هادی در رابطه با سه مؤلفه کیفیت محیطی روستاها، بیش‌ترین مقدار در بعد مؤلفه‌های فرمی و شاخص‌های مربوط به آن بوده و سپس مربوط به مؤلفه‌های معنایی و در نهایت مربوط به مؤلفه کارکردی می‌باشد. بدین معنی که اثرات فرمی در اجرای طرح‌های هادی بیش‌تر از سایر جنبه‌ها در کیفیت محیطی روستاها تأثیر گذار بوده است (جدول ۳).

نتایج آزمون نشان می‌دهد که هر سه مؤلفه فرمی، معنایی و کارکردی دارای امتیاز میانگینی بالاتر از میانگین حد مطلوبیت بوده و با توجه به سطح معناداری به دست آمده که

زیر آلفا ۰/۰۵ است، دارای طرح‌های هادی اثرات مثبت بر روی مؤلفه‌های کیفیت محیطی می‌باشد. بر این اساس، نتایج به‌دست آمده نشان‌دهنده این نکته می‌باشد که اثرات طرح‌های هادی در رابطه با سه مؤلفه کیفیت محیطی روستاها، بیش‌ترین مقدار در بعد مؤلفه‌های فرمی و شاخص‌های مربوط به آن بوده و سپس مربوط به مؤلفه‌های معنایی و در نهایت مربوط به مؤلفه کارکردی می‌باشد. بدین معنی که اثرات فرمی در اجرای طرح‌های هادی بیش‌تر از سایر جنبه‌ها در کیفیت محیطی روستاها تأثیرگذار بوده است (جدول ۳)

جدول (۳) معناداری تفاوت از حد مطلوب مؤلفه‌های کیفیت محیطی روستا

مطلوبیت عددی مورد آزمون = ۳							
مؤلفه	میانگین	آماره آزمون t	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت از حد مطلوب	فاصله اطمینان ۹۵٪	
						پایین تر	بالا تر
مؤلفه فرمی	۴/۲۱۴	۱۵/۴۲۸	۳۵۸	۰/۰۰۰	۰/۹۴۲	۰/۸۴۲	۰/۹۷۵
مؤلفه کارکردی	۳/۳۸۴	۹/۴۵۸	۳۵۸	۰/۰۰۰	۰/۱۲۴	۰/۳۶۵	۰/۵۷۵
مؤلفه معنایی	۳/۹۲۵	۱۱/۳۲۹	۳۵۸	۰/۰۰۰	۰/۶۵۲	۰/۴۵۷	۰/۷۴۲۵

هم‌چنین، نتایج به‌دست آمده از آزمون همبستگی پیرسن نشان می‌دهد که بین مؤلفه‌های سه‌گانه فرمی، کارکردی و معنایی اجرای طرح کالبدی با یکدیگر رابطه معنی‌دار و مثبت وجود دارد. علاوه بر این از نظر نمونه‌های مورد مطالعه، رابطه همبستگی بین عوامل مؤلفه‌های سه‌گانه (فرمی، کارکردی و معنایی طرح‌های هادی) با کیفیت محیطی (سنجش از طریق شاخص‌هایی نظیر: کیفیت عینی محیط کالبدی، دسترسی، استحکام کالبدی، بهداشت محیط، نگهداشت جمعیت، کاهش کاربری‌های مختلط) نیز رابطه معنادار بوده که در هر سه نوع از نوع مثبت می‌باشد (جدول ۴).

جدول (۴) همبستگی مؤلفه‌های سه‌گانه فرمی، کارکردی و معنایی با کیفیت محیطی

کیفیت محیطی	مؤلفه معنایی	مؤلفه کارکردی	مؤلفه فرمی	تعداد: ۳۵۹ نفر
-------------	--------------	---------------	------------	----------------

مؤلفه فرمی	Pearson Correlation Sig. (2-tailed)	۱	(*)۰/۱۲۵ -/۰۱۹	(**).۰/۳۷۱ -/۰۰۰	(**).۰/۵۱۲ -/۰۰۰
مؤلفه کارکردی	Pearson Correlation Sig. (2-tailed)	(*)۰/۱۲۵ -/۰۱۹	۱	(*)۰/۱۲۱ -/۰۳۱	(**).۰/۱۶۴ -/۰۰۳
مؤلفه معنایی	Pearson Correlation Sig. (2-tailed)	(**).۰/۳۷۱ -/۰۰۰	(*)۰/۱۲۱ -/۰۳۱	۱	(**).۰/۴۱۱ -/۰۰۰
کیفیت محیطی	Pearson Correlation Sig. (2-tailed)	(**).۰/۵۱۲ -/۰۰۰	(**).۰/۱۶۴ -/۰۰۳	(**).۰/۴۱۱ -/۰۰۰	۱
** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).			* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).		

پس از مشخص شدن وجود رابطه معنادار بین مؤلفه‌های سه گانه به‌عنوان متغیر مستقل با کیفیت محیطی به‌عنوان متغیر وابسته به تحلیل رگرسیون و تحلیل مسیر رابطه متغیرهای مستقل با کیفیت محیطی پرداخته شد. در مرحله اول نتایج به دست آمده از نظر نمونه‌های مورد مطالعه نشان می‌دهد که کیفیت محیطی روستا با عوامل سه‌گانه دارای ۰/۸۱۷ دارای همبستگی می‌باشد. همچنین ضریب تعیین تعدیل شده نشان می‌دهد که ۸۶/۹ درصد تغییرات میزان کیفیت محیطی از طریق ترکیب خطی تغییر در متغیرهای سه‌گانه به واسطه اجرای طرح‌های هادی روستایی تبیین شده است. همچنین بر اساس مقدار محاسبه شده برای F، در سطح اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت که ترکیب خطی متغیرهای مستقل به شیوه معنی‌داری قادر به پیش‌بینی تغییرات متغیر وابسته کیفیت محیطی از دیدگاه نمونه‌ها است (جدول ۵).

جدول (۵) معناداری رگرسیون مؤلفه‌های اصلی سه‌گانه بر متغیر کیفیت محیطی (ANOVA(b)

Model		مجموع مربعات	درجه آزادی df	میانگین مربعات	F	سطح معناداری Sig.
۱	اثر رگرسیونی	۳/۴۲۰	۳	۱/۳۲۴	۵۹/۳۵۴	(a)۰/۰۰۰
	باقیمانده	۷/۳۵۴	۳۵۶	۰/۰۲۹		
	کل	۱۱/۲۸۴	۳۵۹			
Predictors: مؤلفه فرمی، مؤلفه معنایی و مؤلفه کارکردی طرح هادی					Dependent Variable: کیفیت محیطی	

در نهایت بر اساس ضریب استاندارد شده تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته، نتایج نشان می‌دهد که تأثیر آماری معناداری بر میزان کیفیت محیطی دارند. همچنین از نظر ضریب تأثیر متغیرها بر میزان کیفیت محیطی روستا، متغیر مؤلفه‌های فرمی اثرات طرح هادی در شرایط موجود با ضریب تأثیر ۰/۴۳۸ بیش‌ترین میزان اثر بر کیفیت محیطی روستا دارد (جدول ۶).

جدول (۶) ضرایب میزان شدت اثرگذاری متغیرهای مستقل سه‌گانه بر متغیر وابسته

Model		ضریب غیراستاندارد		ضریب استاندارد	T	سطح معناداری Sig.
		B	Std. Error	Beta بتا		
۱	عرض از مبدا	۰/۴۳۹	۰/۳۴۱		۲/۱۴۲	۰/۰۱۷
	مؤلفه معنایی	۰/۳۴۲	۰/۰۶۴	۰/۲۷۶	۴/۵۴۲	۰/۰۰۰
	مؤلفه کارکردی	۰/۱۲۷	۰/۰۳۲	۰/۱۸۳	۲/۳۲۸	۰/۰۲۱
	مؤلفه فرمی	۰/۴۱۷	۰/۰۴۱	۰/۴۳۸	۹/۵۳۴	۰/۰۰۰
Dependent Variable: کیفیت محیطی						

لذا همان‌طوری مشاهده شد، بر اساس نظر نمونه‌های مورد مطالعه در وضع موجود در کلیه عوامل سه‌گانه نتایج طرح‌های هادی، اثرات مثبت بر کیفیت محیطی در مناطق روستایی داشته و ارتقاءدهنده کیفیت محیطی در مناطق روستایی هستند. زیرا در مجموع سطح معناداری تأثیرگذاری سه عامل بر توسعه کیفیت محیطی مناطق روستایی برابر با آلفا ۰/۰۱۷ می‌باشد. در ادامه برای دستیابی به مدل نهایی و مشخص نمودن ضرایب تأثیر

متغیرهای مستقل بر هم و نیز مشخص شدن ضرایب تأثیر غیرمستقیم متغیرهای مستقل و محاسبه ضرایب تأثیر کل متغیرها، ضرایب تأثیر متغیرهای مستقل بر هم نیز مشخص شده و رسم دیاگرام مسیر بر پایه اولین خروجی تحلیل رگرسیونی که نتایج آن ارائه گردید. بنابراین در مرحله دوم متغیر مؤلفه فرمی که بیش‌ترین ضریب تأثیر خروجی تحلیل رگرسیونی داشت به‌عنوان متغیر وابسته وارد مدل شد. ضریب تعیین تعدیل‌شده نشان می‌دهد که ۶۲/۱ درصد تغییرات متغیر مؤلفه فرمی از طریق ترکیب خطی متغیرهای مؤلفه معنایی و مؤلفه کارکردی اثرات طرح‌های هادی روستایی تبیین شده است. هم‌چنین بر اساس مقدار محاسبه شده برای F که برابر با صفر بود، می‌توان گفت که ترکیب خطی متغیرهای مستقل به شیوه معنی‌داری قادر به تبیین و پیش‌بینی تغییرات متغیر وابسته هستند. با وارد نمودن مؤلفه فرمی اثرات طرح‌های هادی روستایی به‌عنوان متغیر وابسته مشخص گردید که متغیر مؤلفه معنایی با ضریب تأثیر ۰/۳۲۱ بیش‌ترین میزان اثر بر مؤلفه فرمی را دارد. سپس متغیر مؤلفه کارکردی با ضرایب تأثیر ۰/۱۲۷ در مؤلفه فرمی اثرگذار بوده‌اند (جدول ۷).

جدول (۷) ضرایب میزان شدت اثرگذاری متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته

Model	ضریب غیراستاندارد		ضریب استاندارد	T	سطح معناداری. Sig.	
	B	Std. Error	Beta			
	عرض از مبدا	۱/۴۶۸	۰/۲۲۱		۷/۶۳۴	۰/۰۰۰
	مؤلفه معنایی	۰/۵۳۷	۰/۰۷۸	۰/۳۲۱	۶/۹۵۲	۰/۰۰۰
	مؤلفه کارکردی	۰/۰۵۹	۰/۰۴۵	۰/۱۲۷	۱/۳۴۹	۰/۰۲۴
Dependent Variable: مؤلفه فرمی						

در ادامه مؤلفه معنایی به‌عنوان متغیری که بیش‌ترین ضریب تأثیر را در مرحله قبلی داشته است به‌عنوان متغیر وابسته وارد مدل شد. ضریب تعیین تعدیل‌شده نشان می‌دهد که ۲۱/۴ درصد تغییرات متغیر مؤلفه معنایی از طریق ترکیب خطی متغیر مؤلفه کارکردی تبیین شده است. هم‌چنین بر اساس مقدار محاسبه شده برای F که صفر بود، می‌توان گفت که ترکیب خطی متغیرهای مستقل به شیوه معنی‌داری قادر به تبیین و پیش‌بینی تغییرات متغیر وابسته

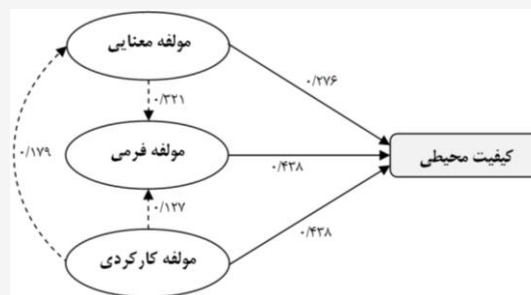
هستند. هم‌چنین با وارد نمودن مؤلفه معنایی به عنوان متغیر وابسته مشخص گردید که متغیر مؤلفه کارکردی با ضریب تأثیر ۰/۱۷۹ بر متغیر مؤلفه معنایی تأثیرگذار بوده است (جدول ۸).

جدول (۸) ضرایب میزان شدت اثرگذاری متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته

Model		ضریب غیراستاندارد		ضریب استاندارد	T	سطح معناداری Sig.
		B	Std. Error	Beta		
۱	عرض از مبدا	۲/۳۴۹	۰/۰۴۹		۵۲/۳۱۸	۰/۰۰۰
	مؤلفه کارکردی	۰/۰۷۵	۰/۰۳۴	۰/۱۷۹	۲/۳۴۹	۰/۰۲۴

Dependent Variable: مؤلفه معنایی

نتایج مدل رگرسیون در هر رابطه بین سه متغیر مستقل و متغیر وابسته کیفیت محیطی معنادار بوده و از نظر نمونه‌های مورد مطالعه متغیرهای مستقل مؤلفه‌های فرمی، معنایی و کارکردی بر متغیر وابسته کیفیت محیطی روستا تأثیرگذار می‌باشد. در ادامه تحقق به بررسی اثرات مستقیم و غیرمستقیم اثرات طرح‌های هادی روستایی بر کیفیت محیطی با استفاده از آزمون رگرسیون چند متغیره (تحلیل مسیر) پرداخته شده است. برای انجام تحلیل مسیر ابتدا بین متغیر وابسته (کیفیت محیطی روستا) و متغیرهای مستقل (اثرات فرمی، معنایی و کارکردی طرح‌های هادی روستایی) رگرسیون گرفته شد و در بقیه مراحل هر یک از ابعاد که بیش‌ترین ضریب بتا (BETA) را داشته‌اند به عنوان متغیر وابسته و سایر عوامل متغیر مستقل فرض شده است. و در شکل (۳) میزان و نوع تأثیر (مستقیم و غیرمستقیم) هریک از متغیرهای مستقل و وابسته نشان داده شده است.

شکل (۳) نمودار نهایی تحلیل مسیر همراه با ضرایب شدت اثر

همان‌گونه که جدول (۹) نشان می‌دهد اثرات مستقیم و غیرمستقیم مؤلفه‌های سه‌گانه اثرات فرمی، معنایی و کارکردی با استفاده از آزمون تحلیل مسیر به‌دست آمده که بیش‌ترین اثرکلی مربوط به مؤلفه فرمی با میزان (۰/۴۳۸) داشته و مؤلفه کارکردی با میزان (۰/۲۸۸) دارای کم‌ترین اثر طرح‌های هادی بر کیفیت محیطی روستاها می‌باشد.

جدول (۹) اثرات مستقیم و غیرمستقیم مؤلفه‌های ۳گانه طرح‌های هادی بر کیفیت محیطی مناطق روستایی

متغیرهای مستقل	اثرات مستقیم	اثرات غیرمستقیم	کل
مؤلفه معنایی	۰/۲۷۶	۰/۱۴۰	۰/۴۱۶
مؤلفه کارکردی	۰/۱۸۳	۰/۱۰۵	۰/۲۸۸
مؤلفه فرمی	۰/۴۳۸	-	۰/۴۳۸

در مجموع نتایج به‌دست آمده گویای این نکته می‌باشد که طرح‌های هادی روستایی به لحاظ اثرات فرمی بر روی کیفیت محیطی روستاها دارای بیش‌ترین امتیاز بوده و کم‌ترین امتیاز نیز مربوط به مؤلفه کارکردی می‌باشد. لذا می‌توان استدلال کرد که طرح‌های هادی عمدتاً با رویکرد فرمی در روستاها انجام شده و اثرگذاری شکلی آن بیش‌تر از میزان اثرات کارکردی و تغییرات کارکردی در روستاها می‌باشد که این امر منطبق با نتایج مطالعات سایر محققان (تقی‌لو و همکاران، ۱۳۸۸) (مظفر و همکاران، ۱۳۸۷) (محمدی یگانه و همکاران، ۱۳۹۱) در رابطه با طرح‌های هادی روستایی است. لذا می‌توان استدلال کرد که طرح‌های هادی عمدتاً با رویکرد فرمی در روستاها انجام شده و اثرگذاری شکلی آن بیش‌تر از میزان اثرات و تغییرات کارکردی در روستاها می‌باشد.

نتیجه‌گیری

در مطالعه حاضر اقدام به ارزیابی اثرات اجرای طرح‌های هادی روستایی بر روی کیفیت محیطی در روستاهای منطقه میرفندسک شمالی و جنوبی که در آن طرح هادی اجرا شده بود، اقدام گردید. برای این منظور براساس یافته‌های نظری، برای بررسی اثرات طرح‌های هادی روستایی، در سه بعد مؤلفه فرمی، مؤلفه معنایی و مؤلفه کارکردی اقدام گردید که مجموع این مؤلفه‌ها شکل‌دهنده کیفیت محیطی در مناطق روستایی می‌باشد. با توجه به

داده‌های جمع‌آوری شده از بین نمونه‌های مورد مطالعه برای مشخص کردن نتایج تحقیق اقدام به استفاده از سه آزمون آماری t تک نمونه‌ای، همبستگی و رگرسیون با تحلیل مسیر گردید تا در هر یک از مراحل تحقیق به زوایای پنهانی از مسئله پرداخته شود. به‌طور کلی نتایج به‌دست آمده نشان داد که بین مؤلفه‌های فرمی، کارکردی و معنایی در تحقیق از نظر نمونه‌ها با کیفیت محیطی رابطه معنادار وجود داشته و این در نتایج آزمون رگرسیون نیز به اثبات رسید. زیرا از نظر نمونه‌های مورد مطالعه مؤلفه‌ها و شاخص‌های استخراج شده توانستند ۸۶/۹ درصد از تغییرات متغیر وابسته یعنی کیفیت محیطی را تبیین کنند. همچنین مشخص شده که اثرات طرح‌های هادی در رابطه با شاخص‌های هر سه مؤلفه بالاتر از میانگین امتیاز حدمطلوب آزمون یعنی ۳ قرار دارد. بدین معنی که در ارتباط با شاخص‌های هر سه مؤلفه میانگین‌ها نشان‌دهنده اثرات بالاتر از حد متوسط طرح‌های هادی می‌باشد. اما نکته مهم این که بیش‌ترین میانگین‌ها مربوط به شاخص‌های مؤلفه فرمی بوده و کم‌ترین آن مربوط به مؤلفه کارکردی می‌باشد. همچنین نتایج انجام تحلیل مسیر نیز مشخص کرد که بیش‌ترین اثرات طرح‌های هادی در مؤلفه‌های سه‌گانه کیفیت محیطی روستاها، مربوط به مؤلفه فرمی بوده و کم‌ترین آن مربوط به مؤلفه کارکردی می‌باشد. لذا می‌توان استدلال کرد که طرح‌های هادی عمدتاً با رویکرد فرمی در روستاها انجام شده و اثرگذاری شکلی آن بیش‌تر از میزان اثرات کارکردی و تغییرات کارکردی در روستاها می‌باشد. به‌همین دلیل در رابطه با مؤلفه‌های کارکردی نیز می‌توان بیان کرد که تغییرات نسبی جمعیت روستایی در کنار تعداد روستاهایی که از اول اجرای طرح‌های هادی در کشور خالی از سکنه شده‌اند نیز می‌تواند گویای این نکته باشد که در کنار ضعف در تامین اقتصادی روستاییان، به‌نظر می‌رسد ارائه زیرساخت‌ها و خدمات کالبدی مانند خطوط دسترسی داخلی و بیرونی روستا، مدرسه، مراکز بهداشت، حمایت از مقاوم‌سازی مسکن روستایی و ... صورت گرفته در مناطق روستایی نتوانسته کیفیت محیطی قابل قبولی را به‌لحاظ کارکردی برای نگهداشت جمعیت موجود و حتی جذب جمعیت در مناطق روستایی در طول زمان‌های مختلف در گذشته عمل کند. البته قابل ذکر است که این مسئله می‌تواند به‌لحاظ فضایی نسبی باشد یعنی در برخی از مناطق جغرافیایی با شدت بیش‌تر و در برخی دیگر با شدت کم‌تر باشد. بنابراین می‌توان در رابطه با ارتقاء کیفیت محیطی روستاها از طریق اجرای طرح‌های هادی

این پیشنهاد را ارائه کرد که توجه به مؤلفه‌های کارکردی در اجرای طرح‌های هادی روستایی که مرتبط با کارکردهای اقتصادی - اجتماعی روستاها بوده ضروری است. زیرا علی‌رغم گنجانده شدن و مورد تأکید بودن اثرگذاری کارکردی طرح‌های هادی روستایی، به نظر می‌رسد در بعد اجرایی تمرکز بر جنبه‌های فرمی سبب ضعف در تقویت کارکردهای اقتصادی - اجتماعی روستاها شده که زمینه افت کیفیت محیطی در روستاها را فراهم می‌سازد.

در مطالعه حاضر اقدام به ارزیابی اثرات اجرای طرح‌های هادی روستایی بر روی کیفیت محیطی در روستاهای منطقه میرفندسک شمالی و جنوبی که در آن طرح هادی اجرا شده بود، اقدام گردید. برای این منظور براساس یافته‌های نظری، برای بررسی اثرات طرح‌های هادی روستایی، در سه بعد مؤلفه فرمی، مؤلفه معنایی و مؤلفه کارکردی اقدام گردید که مجموع این مؤلفه‌ها شکل‌دهنده کیفیت محیطی در مناطق روستایی می‌باشد. با توجه به داده‌های جمع‌آوری شده از بین نمونه‌های مورد مطالعه برای مشخص کردن نتایج تحقیق اقدام به استفاده از سه آزمون آماری t تک نمونه‌ای، همبستگی و رگرسیون با تحلیل مسیر گردید تا در هر یک از مراحل تحقیق به زوایای پنهانی از مسئله پرداخته شود. بطور کلی نتایج به‌دست آمده نشان داد که بین مؤلفه‌های فرمی، کارکردی و معنایی در تحقیق از نظر نمونه‌ها با کیفیت محیطی رابطه معنادار وجود داشته و این در نتایج آزمون رگرسیون نیز به اثبات رسید. زیرا از نظر نمونه‌های مورد مطالعه مؤلفه‌ها و شاخص‌های استخراج شده توانستند ۸۶/۹ درصد از تغییرات متغیر وابسته یعنی کیفیت محیطی را تبیین کنند. همچنین مشخص شده که اثرات طرح‌های هادی در رابطه با شاخص‌های هر سه مؤلفه بالاتر از میانگین امتیاز حدمطلوب آزمون یعنی ۳ قرار دارد. بدین معنی که در ارتباط با شاخص‌های هر سه مؤلفه میانگین‌ها نشان‌دهنده اثرات بالاتر از حد متوسط طرح‌های هادی می‌باشد. اما نکته مهم این‌که بیش‌ترین میانگین‌ها مربوط به شاخص‌های مؤلفه فرمی بوده و کم‌ترین آن مربوط به مؤلفه کارکردی می‌باشد. همچنین نتایج انجام تحلیل مسیر نیز مشخص کرد که بیش‌ترین اثرات طرح‌های هادی در مؤلفه‌های سه‌گانه کیفیت محیطی روستاها، مربوط به مؤلفه فرمی بوده و کم‌ترین آن مربوط به مؤلفه کارکردی می‌باشد. لذا می‌توان استدلال کرد که طرح‌های هادی عمدتاً با رویکرد فرمی در روستاها انجام شده و اثرگذاری شکلی آن

بیش تر از میزان اثرات کارکردی و تغییرات کارکردی در روستاها می باشد. به همین دلیل در رابطه با مؤلفه های کارکردی نیز می توان بیان کرد که تغییرات نسبی جمعیت روستایی در کنار تعداد روستاهایی که از اول اجرای طرح های هادی در کشور خالی از سکنه شده اند نیز می تواند گویای این نکته باشد که در کنار ضعف در تامین اقتصادی روستاییان، به نظر می رسد ارائه زیرساخت ها و خدمات کالبدی مانند خطوط دسترسی داخلی و بیرونی روستا، مدرسه، مراکز بهداشت، حمایت از مقاوم سازی مسکن روستایی و ... صورت گرفته در مناطق روستایی نتوانسته کیفیت محیطی قابل قبولی را به لحاظ کارکردی برای نگهداشت جمعیت موجود و حتی جذب جمعیت در مناطق روستایی در طول زمان های مختلف در گذشته عمل کند. البته قابل ذکر است که این مسئله می تواند به لحاظ فضایی نسبی باشد یعنی در برخی از مناطق جغرافیایی با شدت بیشتر و در برخی دیگر با شدت کمتر باشد. بنابراین می توان در رابطه با ارتقاء کیفیت محیطی روستاها از طریق اجرای طرح های هادی این پیشنهاد را ارائه کرد که توجه به مؤلفه های کارکردی در اجرای طرح های هادی روستایی که مرتبط با کارکردهای اقتصادی - اجتماعی روستاها بوده ضروری است. زیرا علی رغم گنجانده شدن و مورد تأکید بودن اثرگذاری کارکردی طرح های هادی روستایی، به نظر می رسد در بعد اجرایی تمرکز بر جنبه های فرمی سبب ضعف در تقویت کارکردهای اقتصادی - اجتماعی روستاها شده که زمینه افت کیفیت محیطی در روستاها را فراهم می سازد.

منابع

- پاکزاد، جهان‌شاه (۱۳۸۱)، «کیفیت محیط شهری مطالبه معوقه شهروندان»، *فصلنامه مدیریت شهری*، شماره ۹۰.
- پورجعفر، محمدرضا؛ تقوایی، علی اکبر و علی‌رضا صادقی (۱۳۸۸)، «خوانش تأثیر ساماندهی محورهای بصری بر ارتقاء کیفیت محیط فضاهای عمومی شهری: نمونه موردی خیابان آزادی تهران»، *دوفصلنامه مدیریت شهری*، شماره ۲۴، دوره پاییز و زمستان، صص ۶۵-۸۰.
- پورمحمدی، مرضیه (۱۳۸۹)، «امکانسنجی پیاده‌راه سازی محیط پیرامون حرم حضرت معصومه با تأکید بر امنیت اجتماعی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس.
- تقی‌لو، علی‌اکبر؛ خسروبیگی، رضا و یوسف خدایی (۱۳۸۸)، «ارزیابی طرح های هادی روستایی در ابعاد کالبدی، اجتماعی و اقتصادی از دیدگاه روستاییان»، *اولین کنفرانس ملی مسکن و توسعه کالبدی روستا، تهران*.
- جمعه‌پور، محمود (۱۳۸۴)، «مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی»، تهران، انتشارات سمت.
- رضوانی، محمدرضا و حسین منصوریان (۱۳۸۷)، «سنجش کیفیت زندگی: بررسی مفاهیم، شاخص‌ها، مدل‌ها و ارائه مدل پیشنهادی برای نواحی روستایی»، *فصلنامه روستا و توسعه*، سال ۱۱، شماره ۳، صص ۱-۲۶.
- رفیعیان، مجتبی، اسفندیار صدیقی و مرضیه پورمحمدی (۱۳۹۰)، «امکانسنجی ارتقاء کیفیت محیط از طریق پیاده راه‌سازی محورهای شهری (مورد: محور خیابان ارم بخش مرکز شهر قم)»، *مجله مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای*، سال سوم، شماره یازدهم، زمستان.
- سازمان شهرداریها و دهیاری‌ها (۱۳۸۷)، «دانشنامه مدیریت شهری و روستایی»، تهران انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌ها، چاپ اول.
- سلیمی، افشین (۱۳۸۵)، طرح‌های روستایی (طرح کالبد روستا)، *مجله معماری و شهرسازی دانشگاه تهران*.

- شهبازی، اسماعیل (۱۳۸۹)، «درآمدی بر آسیب‌شناسی توسعه روستایی»، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- عزیرپور، فرهاد؛ خلیلی، احمد؛ محسن‌زاده، آرمین و صدیقه حاصل‌حسینی (۱۳۹۰)، «تحلیل و ارزیابی اثرات اقتصادی اجرای طرح هادی در روستاهای کشور»، *فصلنامه مسکن و محیط روستا*، شماره ۱۳۵.
- عظیمی، نورالدین و مجید جمشیدیان (۱۳۸۴)، «بررسی اثرات کالبدی اجرای طرح‌های هادی روستایی: مطالعه موردی غرب گیلان»، *نشریه هنرهای زیبا*، شماره ۲۲، دوره تابستان.
- غفاری، غلامرضا، میرزایی، حسین، کریمی، علیرضا (۱۳۹۰)، «بررسی رابطه بین صنعت و کیفیت زندگی»، *فصلنامه توسعه روستایی*، دوره سوم، شماره ۱، صص ۱-۲۲.
- لنگ، جان (۱۳۸۱)، «فرینش نظریه معماری»، ترجمه علی‌رضا عینی‌فر، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول.
- محمدی یگانه، بهروز؛ نباتی، عباس و مهدی چراغی (۱۳۹۱)، «تبیین اثرات اجرای طرح هادی بر بهبود کیفیت زندگی در نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان کرانی - شهرستان بیجار)»، *فصلنامه مسکن و محیط روستا*، شماره ۱۳۹، صص ۹۹-۱۱۲.
- مظفر، فرهنگ؛ حسینی، سیدباقر؛ سلیمانی، محمد و عباس ترکاشوند (۱۳۸۷)، «ارزیابی اثرات اجرای طرح‌های هادی بر محیط زیست روستاهای ایران»، *فصلنامه علوم محیطی*، سال ۵، شماره ۳.
- Porteous J.D. (1971), "Design with people: the quality of the urban environment", *Journal Environ, Behav*, 3, pp 155-177.
- Sattford M and Marmot M. (2003), "Neighbourhood Deprivation and health: does it affect us all equally"? *Int Journal Epidemiol*, pp 357-66.
- Van Kamp I., Leidelmeijer K., Marsman G., de Hollander A. (2003), "Urban enviromental quality and human well-being towards a conceptual framework and demarcation of concepts: A literature study", *Journal Landscape and Urban Planning*, Vol. 65, pp 5-18.